

ОЛЕКСА КАРМАНЮК

ПРИЙМАК

ДРАМА НА 4 ДІЇ
ВИДАННЯ АВТОРА

ПРИЙМАК

ОЛЕКСА КАРМАНЮК

П Р И Й М А К

ДРАМА НА 4 ДІЇ
ВИДАННЯ АВТОРА

1929

ДРУКАРНЯ ВИДАВНИЦТВА „ЧОРНОМОР“, КАЛІШ

АКТОРИ ДРАМИ.

ЗАХАР. Український політичний емігрант, інтелігент; на еміграції — чорно-робочий; 26 р. життя.

АНЮТА. Його жінка, блондинка, 20 р. життя; простовата московка із села, але окультурена життям у Москві.

МАРФА. Жінка-лікар, ровесниця Захара; українська політична емігрантка; гарна, сильна, владна.

ДІЯ I.

Кабінет Марфи, вечір; Марфа одягнена в лікарський халат біля бюрка переглядає картки хорих, що мають її відвідати від Каси Хорих).

МАРФА. Ну, це, здається, на сьогодні останній хорий. (Перечитує картку): „Український політичний емігрант, Захар Яременко, 26 р. життя..” Цікаво! (Хутко підходить до дверей у гостинну, відчиняє їх і кличе): Пане Яременко! Прошу! (До кабінету входить Яременко, одягнений по-робітничому).

ЗАХАР. Добри вечір!

МАРФА. Добри вечір, пане Яременко!

ЗАХАР. Пані говорять по-українському?

МАРФА. Так, говорю по-українському... З тієї картки, яку до мене надіслала ваша Каса Хорих, я дізналась, що ви українець... я теж українка і — так само емігрантка... Будемо знайомі! (Подає Захарові руку): Марфа Олійникова!

ЗАХАР. Захар Яременко!... Дуже радий познайомитися...

МАРФА. Гарзд!... Вас я вже трохи знаю (показуючи рукою на картки Каси Хорих)—от там з тих

карток довідалась про вас: хто ви й що за один... (Марфа придивляється до постати Захара, який від того трохи ніяков'є). Сідайте, будь ласка! (Вказуючи Захарові місце перед бюрком, сама теж сідає за бюрком).

МАРФА. Як же вам тут живеться — працюєте десь?

ЗАХАР. Так, працюю... біля направи мсскоеських бруків...

МАРФА. (Останні слова Марфу вразили й вона аж порушилась в кріслі). Мссксвських бруків!... О о! проклята! спочатку використовувала патріотичний запал, а тепер використовує фізичну силу!...

ЗАХАР. Так,—ще й як використовує!

МАРФА. Не могли знайти якоїсь більше для вас підходящої прац?... Адже-ж ви маєте закінчену середню освіту?

ЗАХАР. Ні, не міг... Та й хіба я один тільки не міг!...

МАРФА. Так, це правда, що не ви один... (Хвилину задумується. Захар вдивляється в неї; видно, що Марфа зробила на нього вражіння). Постараюсь— може знайду для вас лєхшу працю... Але напевно не можу обіцяти...

ЗАХАР. О-о! пощо пані будуть себе утруждати... не треба турбуватись!...

МАРФА. То нічого!... нема жадчих турбот... ми повинні в таких випадках наслідувати жидів... повинні всебічно підтримувати одне одного...

ЗАХАР. Це правда!... шкода тільки, що ми не... жиди й цієї їхньої правди в нас рідко хто дотримується!...

МАРФА. Але я — дотримуюсь! (зустріч зорів, маленьке взаємне зніяковіння). Щож у вас болить?

ЗАХАР. Що в мене болить, питаєтесь?

МАРФА (сміючись). Авже-ж, я лікар, а тому повинна знати, як найдокладніше, про недуги своїх клієнтів...

ЗАХАР. Та в мене, властиво, нічого страшного нема... наслідки нашої війни відзиваються — відчуваю при непогоді біль в сугавах ніг, в колінах... Оце і все... Хиба... (Павза).

МАРФА (перериваючи павзу). Кажіть, розкажіть даліше... Ви чоґось, здається, не договорили... Що ви хотіли сказати?...

ЗАХАР. Я не знаю — в мене якось не знаходяться слова...

МАРФА. (Зі збільшеним зацікавленням приглядається до Захара, а далі, в пориві раптового захоплення ним, встає й підходить до нього ззаду, кладобидві свої руки на його чоло, наклоняється грудяме до його голови й зворушеним голосом питається): Чоимуж ви не знаходите слів, мій земляченьку бідний?... Адже-ж я лікар, а тому мені про все можна казати, як на сповіді... Можна скаржитись не тільки на біль тіла, але й душі! Кажіть мені про все, про все... може я винайду якусь пораду для вас... Я добре знаю життя наших скитальців у цій зрадливій і хвалькуватій Москві... Кажіть мені, кажіть про все! Не бійтесь мене, бож я приятель для вас...

ЗАХАР (у пориві вдячності схоплює зі свого чола одну руку лікарки й складає на ній довгий і міцний поцілунок, потім встає з крісла і, звертаючись до Марфи): Пробачте! пробачте мені!...

МАРФА. Нічого... ви не винуваті... (Переходить на другий бік сцени, до отомани; сідає на ній і запрошує Захара до себе): Переходьте сюди... ближче... (Захар несміливо підходить до Марфи, зупиняється й дивиться на неї; Марфа, в свою чергу, оглядає Захара; оглядини продовжуються 20 — 30 секунд; перериває їх Марфа): Ну, чого-ж ви стоїте? Сідайте!... Ось тут, біля мене... (Пересовується в куток отомани, даючи більше місця Захарові).

ЗАХАР. Але-ж... у мене такий костюм... я просто з роботи...

МАРФА. То нічого!... Я належу до тих людей, які цінують не по зверхньому вигляду, а по внутрішньому змісту... Сідайте!... (Захар сідає на другому кінці канапи). Отже — на яку недугу хоруєте ви скрім болів у ногах?

ЗАХАР. ...Нудьгую за батьківщиною!... а окрім того в мене... родинна драма... я оженився... (При останньому слові Марфа робить рух, але моментально спохватившись, набирає знову попереднього зрівноваженого вигляду).

МАРФА. Оженились?... І за ким, як то не секрет?... За нашою чи...

ЗАХАР. За московкою!...

МАРФА. (Вражена, схоплюється на прості ноги). За московкою?!...

ЗАХАР. Так... за московсю... (Павза, в часі якої Марфа підходить до бюрка і щось там перебирає; Захар, схопивши голову обома руками, схилився на коліна).

МАРФА. Будь ласка! перейдіть ось сюди й сядьте у це крісло. (Вказує на крісло перед бюрксом; Захар сідає на вказане місце). Тепер зніміть черевика й підніміть колошу так, щоб я могла подивитись на ваше коліно. (Захар мовчки виконує наказ лікарки, яка підходить до нього, нагинається до коліна, мацає, каже): Тут болить?

ЗАХАР. Зараз ні... в сиру погсду болить..

МАРФА. Ану, випростайте ногу... Підніміть трохи догори... так... (мацає) болить?

ЗАХАР. Трохи болить.

МАРФА (скінчивши огляд, відхсдить на своє попереднє місце за бюрком, сідає й пише рецепту; Захар спускає колошу й сдягає черевика). Оце — матимете масть.. (подаючи Захарові рецепту). Всі болячі місця натирайте нею перед сном, на ніч.

ЗАХАР (узявши рецепту й ховаючи її до кишені, встає з крісла). Більш нічого?

МАРФА (вдаючи байдужість). Так!... Більш нічого... До побачення!...

ЗАХАР. (Збентежений іде поволі до дверей; Марфа пильно дивиться за ним у слід і, коли той береться за ручку дверей, то вона раптом підноситься зі свого місця й кличе):

МАРФА. Стривайте! (Захар зупиняється). Верніться!... Сядьте. (Захар повертається й сідає). Пробачте мені за цю раптову зміну в тоні нашої розмови. (Павза; обсе сідають на свої попередні місця: М. за бюрком, З. перед ним). Розкажіть мені, коли ласка, як то сталося, що ви — інтелегентна людина, політичний емігрант, що йшов у бій за волю свого народу, — як то сталося, що ви одружилися за людиною, яка належить до споконвічних ворогів того народу?... Як то могло статися?..

ЗАХАР (з глибоким сумом). Що-ж я вам скажу?... Життя... Так фатально все життя склалося... Молодим хлопчиною, зі шкільної лави просто попав у Дієву армію... був ранений і ховався перед всержими шпіками; на тифус хорував і, коли очунав, то знову дістався до нашої армії і знову бився і так аж доти, доки не попав до полону... А там — мабуть чули — голод, холод, ну і — початки туберкульозу... (Марфа робить рух).

МАРФА. О с! прокляті!..

ЗАХАР. І я проклинав колись, але потім... перестав.

МАРФА. Гаразд! — це опісля, а зараз — продовжуйте далше.

ЗАХАР. Рятуючись від сухіт, я, разом із іншими бідолахами, гайнявся за батрака до комхсзу... Важка й безпросвітна праця на чужих ланах давала тільки раз на тиждень змогу відпочити, перевести дух... То були неділі... В одну з таких неділь я познайомився зі своєю майбутньою дружинсю; став навідуватись до її батьків, а ви знаєте, що тут, як тіль-

ки що, то зараз і проголосять за нареченого... ну й — оженили... Тільки сбіцяли золоті гори, казали, що допоможуть улаштувати госпдарство для мене й Анюти—так зветься моя жінка,—але всі ті обіцянки звелись до того, що вони допомогли мені знайти працю біля будови московських бруків...

МАРФА. Та цього добра лехко було й самому вам найти... І справді — чому ви сам не приїхали сюди, коли побачили, що вас захотіли женити?..

ЗАХАР. За що й до кого я мав їхати?.. Я сам один був у нашій робітничій ксмпанії... не мав ні від кого ні поради, ні розумного слова, а найголовніше— грошей не було... Тут уже така система, що не дає змоги робітникові збирати гроші... Та до того-ж іще— я боюсь великого міста... Тут гостріше, ніж де-інде, я відчуваю свою осамітненість й біль мсеї схорілої душі...

МАРФА. (В пориві розчулення, хутко встає зі свого крісла за бюрком, підходить до Захара й падає перед ним навколішки, тулячи своє лице й руки до його рук і колін). Моя бідна, моя безталанна людино!..

ЗАХАР. (Схвильовано). Що з вами?! Встаньте, пані доктор! (Намагається піднести Марфу). Прошу вас!

МАРФА. (Продовжуючи стояти навколішках). Пробачте мені, мій братіку любий, що я з вами так жорстоко обійшлася... Пробачте мені! Пробачте!

ЗАХАР. (Зводить Марфу на ноги, далі провадить її до отомани і, коли все це рсбить, то каже): Ви ні в чому не провинились переді мною... Заспокойтесь!

Я ні чим не заслужив од вас на якусь особливе співчуття...

МАРФА. Мене так боляче вразило оте ваше зізнання про женитьбу за московкою... (Сідають обсе на канапі). Пощо ви оженилися з нею?.. (Дзвінок телефону перериває розмову; Марфа хутко встає з канапи). Пробачте! — мабуть, хтось кличе до хорого... (Підійшовши до бюрка, бере телефонний ржок і слухає): ..Так!... лікар Олійникова! Чи нема когось иншого з лікарів, бож сьогодні я не вартую в Касі Хорих... Усі зайняті... Добре — їду! (Вішає резонатора і звертається до Захара): Пробачте, але я повинна вийти на де який час з дому — кличуть до хорого... Коли хочете, то заждіть тут, поки я не повернусь... Я з охотою поговорила б з вами часок-другий...

ЗАХАР (піднявшись з канапи). Коли-ж... вибачте, але я так само повинен уже забиратися... Дома — знаєте — жінка... (При цьому слові Марфа мімікою лица робить рух) буде розпитуватись: де був, що робив. Може иншим разом, коли позволите?...

МАРФА. Але ж прошу!... Натурально, що приходьте. Завсігди рада бачити вгс у себе!...

ЗАХАР. Спасибі! (Подаючи руку Марфи): До побачення!... (Стиснувши руку Марфи, він хвилинку її затримує в своїй руці, а далі хутко підносить до губ і цілує; далі випускає ту руку, хутко повертається й іде до дверей, кидаючи вже на ходу): До побачення!...

МАРФА (коли Захар опинився біля дверей): Стрівайте!... Одна хвилинка... (Захар зупиняється; Марфа, діставши з бюрка газету й книжку, підходить з тим

усім до нього й каже): Натє!... може матимете вільну хвилинку, то прочитаєте—це наші газети й книжка...

ЗАХАР. Наші!.. Дуже вам удячний..

МАРФА. Нема защо!—Дрібниця... Коли хочете, то пізніше можете брати в мене ще.

ЗАХАР. З великою охотою. .

МАРФА. В такому разі дайте мені свою адресу, а я або пришлю до Вас, або сама, при нагоді, занесу.

ЗАХАР. Добре!... Прошу. (Дістає записну книжечку й, написавши на картці паперу адресу, подає її Марфі).

МАРФА. (Прочитавши і сховавши папірець). То це й не далеко від мене...

ЗАХАР. Всього якихось 15 — 20 хвилин ходу... Але—я затримую вас—пробачте!... Ще раз: до побачення! (Марфа знову простягає руку до Захара; той підходить до неї з наміром поцілувати простягнуту руку, але Марфа ховає її. Коротка німа сцена, яку перериває Марфа, підійшовши щільно до Захара; далі Марфа раптом обнімає Захара за шию й палко цілує в губи, потім хутко відсакується від нього, підходить до бюрка й зупиняється там, стаючи спиною до трохи остовпілого Захара; коротку хвилюк мовчать обсе, а потім Марфа каже):

МАРФА. Тепер... ідіть!...

ЗАХАР (простоявши ще 5 — 10 секунд, повертається й виходить геть, кинувши в дверях): До побачення!

МАРФА. Бувайте! (Оглянувшись, що Захара в кімнаті вже нема, Марфа, труснувши головою й усім тілом, каже): Люблю його!... Люблю до безтями, до Божевілля!... Люблю на віки!!!

Заслона.

ДІЯ II.

(Вбоге робітничє помешкання Захара. День. Свято. Захар ходить по кімнаті, чоґось з нетерпінням очікуючи. На ньому святочний дешевенький одяг).

ЗАХАР. Дивно... і чоґа вона стільки забарила-ся?... Так усе добре вклалося — жінка пішла до церкви, нікого нема... А-а-х!.. як неприємно!.. (Дивиться на годинник). Вже цілих двацять хвилин, як Марфа, моя найдорожча Марфа, повинна була б прийти сюди... а її все нема й нема!.. (Павза. Стук у двері. Поява Марфи. Радість Захара). Ах!... яке щастя, що ви прийшли нарешт!..

МАРФА. Перш усього: де жінка?

ЗАХАР. Пішла до церкви.

МАРФА. Замкни двері! (Захар хутко зачиняє двері на ключ, який опісля кладе до кишені й підходить до Марфи; та хвилину дивиться на нього, любуючись; далі рішучо підходить до Захара, обвиває шию його своїми руками; Захар охоплює стан Марфи і весь зливається з нею в пристрасному поцілунку; перериває поцілунок Марфа, яка, одлинувши від фігури Захара, продовжує тримати свої руки на його плечах і, любуючись ним, каже): Мій Захароньку! мій таточку

коханий!... Який же ти сьогодні чепурненький... І волосячко причісане, й чоло, й віченькі ясененькі!... О-о! віченькі янгольські мої!... (Цілує Захара в очі, а далі, знову прийнявши попередню позу, продовжує): А вусонька коли свої підстриг? — Сьогодні?

ЗАХАР. Так, сьогодні.

МАРФА. Навіщо?

ЗАХАР. (Бере Марфу за стан, підводить до кріселка, всадовлює її й коли те все робить, то каже): Не знаю.. так — узяв та й підстриг... Присядь, моя Марфонько!... відпочни!... Ти, мабуть, добре таки втомилась — в тебе завжди стільки праці, моя рибонько золота!...

МАРФА. А а! — все те — дурниця!... Для мене, як ото зустріла тебе перший раз, у себе в кабінеті, то вся моя праця стала такою лехкою, такою радісною та привабливою... (Хтось стукає в двері; Марфа хутко зіскакує зі свого кріселка; перепсloch; Захар підбігає до дверей, стромляє ключа, не попадає в дірку, іритується, нарешті відчиняє двері, із-за яких чуток голос старця: „Подайте, Христа ради, бідному каліці“; Захар зі злістю ляскає дверима й знову замикає їх на ключ, Марфа хутко дістає з ридикюля пару монет і, подаючи їх Захарові, каже): На, серденько, віддай це жебракові!

ЗАХАР. Та нащо? — Їх тут стільки є...

МАРФА. А-ах! який же ти!.. Я прошу тебе: хутчіш до жени діда й віддай гроші йому.

ЗАХАР (беручи гроші). Гаразд!... Коли того хочеш — хай буде по твоєму. (Виходить за двері. Павза,

в часі якої Марфа оглядає вбоге помешкання Захара; зупиняється біля його фотограф. картки з жінкою в шлюбній сукні; знімає ту картку й сильно вдивляється в неї. Входить Захар; Марфа продовжує вдивлюватися в картку).

МАРФА (до Захара). Але-ж як вона—твоя жінка—марно виглядала перед подружжям із тобою.

ЗАХАР. Так — це правда... подружнє співжиття зі мною пішло їй на користь...

МАРФА. Її просто не пізнати!... І це особливо дивно, бож вона зараз вагітна...

ЗАХАР. Власне, з початку вагітності вона й почала ніби розцвітати... Мене самого це дивує, бож я чув, що жінки взагалі від того марніють, втрачають кольор лиця, ніби вянуть, а тут—як раз навпаки...

МАРФА (перебиваючи й подратовано). Ах! годі! (Кидає фотограф. картку на стіл). Мене все це так дратує, така злість опановує на весь той проклятий збіг обставин, що доправили тебе до цього безглузлого подружжя!... (Поривисто бере Захара за руку). Захароньку! Мій Захароньку!... Що ти думаєш далі робити з цим усім?

ЗАХАР. З чим саме?

МАРФА. Ну та з цим своїм подружжям!

ЗАХАР. Не знаю... Сам не знаю... Лишень душа моя віщує якийсь кінець тому всьому... Не довговічне воно...

МАРФА. Хай Бог боронить, щоб воно було довговічне!... То була-б смерть твоя!... Ці постійні зли-

дни, праця чорнороба, а далі — діти, клопіт... все це знищить і тіло й душу твою...

ЗАХАР. Ах!... все одно! — моя пісенька вже відспівана... життя моє зломано...

МАРФА. Не кажи так — ще не все пропало!... Хиба всякий шлюб вічний?... Хиба мало людей звільняється від шлюбів, коли, наприклад, одного з них навідає смерть?...

ЗАХАР. Смерть!... Коли-б вона хутчіш прийшла по мене...

МАРФА (хватаючи Захара за руку). Що ти кажеш? Захароньку! Що з тобою?! Присядь, голубчику мій! (Підходять обое до столу й близько, одне біля одного, сідають). Що з тобою?... Що за тягар гнітить душу твою? Скажи мені!.. Скажи про все, братіку мій... Може я зумію допомогти тобі...

ЗАХАР. Пропав я, пропав, Марфонько моя, на вік!... Прочав для всіх, для всіх... Для народу мого пропав, для батька й матері, для себе самого — для всіх, для всіх, для всіх!...

МАРФА. Ні! ні, ні! (Енергійно встає зі свого місця). Для мене ти не пропав!... І не думай і не кажи того... Навпаки: кожне твоє нещастя, кожна найменша біль твоя робить ще більш дорогою, ще ближчою для мене істоту твою... Не трать лишень віри в мене!... Я не дам, я не допущу до загибелі твоєї!..

ЗАХАР. (Марфа підходить до нього). Спасибі тобі! (Поривисто цілує Марфині руки). Спасибі тобі, мій янголе визволителю!... Ти обдарована такою силь-

ною волею, таким бистрим, орлиним зором, таким глибоким розумом, а в мене—я так думаю—нічого цього немає... І через це саме ще більш люблю тебе... Вплив твого сильного духа, як цілющий бальзам, уздоровлює мою знівечену й хору душу. (Всадовлює Марфу біля себе, а сам стає біля неї навколішки). Ти повернула мені загублену віру в порятунок для мене!... Марфонько моя... Та чи ти знаєш, що в той перший вечір, коли я прийшов до тебе зі своїм ревматизмом, то то була лишень притичина, а справжня ціль тієї візити — випросити в тебе рецепту на якусь сильну отруту, якою мені хотілося життя своє вкоротити.

МАРФА. Що ти кажеш?!... Бідна-ж ти, голівонько моя... (Бере голову Захара в свої руки й удивляється в неї). Моя людина безталанна... Ти плачеш?!... Не треба! не треба побиватися — ще не все загублено.. (Сильний стук у двері. Захар хутко зривається на прості ноги, підбігає до дверей, відчиняє їх; входить Анюта; вона в дешевенькому святочному вбранні; на ній ознаки вагітності; на лиці вдавене здивування).

АНЮТА. А-а! то пані доктор?...

МАРФА. Так, це я.. (Загальне замішання, яке всі трое намагаються замаскувати. Першою опановує ситуацією Марфа). Як же ся маєте, товаришко Анюто? (Підходить до Анюти й простягає свою руку; та, вагаючись спочатку, подає їй свою). А я, оце, була тут, недалеко, в одного хорого і зайшла на хвилю до вас...

АНЮТА. (Перебиваючи й по простацькі). А навітьо двері були замкнені на ключ?!

ЗАХАР і МАРФА. Двері?

АНЮТА. Авжеж, двері...

ЗАХАР. Бачиш... старці спокою не дають... усе жебрають і жебрають...

МАРФА. Так, це дійсно, що вони до вас ішли, ніби на прощу.

АНЮТА (не звертаючи уваги на пояснення співбесідників, знімає свою верхню одягу й пильно розглядається по хаті; закріплює свою фотосграф. картку на столі й питається): А мою картку хто знімав із стіни?

ЗАХАР. Я!

АНЮТА. Пощо?

МАРФА. То я попросила вашого чоловіка, щоб він показав мені картку ближче до світла... В мене, бачте, була одна подруга, що, як дві краплі води, подібна до вас... Гадаю, що за це ви не гніватиметесь на мене... Знаєте?—вона, як вийшла заміж, то стала поганішою, а потім захворіла й умерла.

АНЮТА. (Не слухаючи Марфи, пильно дивиться на Захара, потім підходить до нього, придивляється до його манішки, віднаходить там волосину з голови Марфи, хватає ту волосину і з фурією питається): А це що таке?!... Звідкіля ця темна волосина на твоїх грудях?! (Замішання на лицах Захара і Марфи). Звідкіля вона?!... Аджеж у мене ясне волосся!...

ЗАХАР. Це, мабуть, із вітру надуло...

МАРФА. Так, то, мабуть, із вітру...

АНЮТА. Неправда!... Ви брешете обоє!... Я зо-
всім не ходила до церкви, а була там — за тими две-
рима, в сусідки, й через дірку від ключа все бачила,
що тут робилося й чула, що говорилося!... Неправда!...
Чуєш ти! повіє!!.. Це неправда!... Я не дам тобі мого
чоловіка... Я поскаржусь на тебе до поліції—ти роз-
биваєш родинне життя!... (Кричить). Я не дам! не
дам!!!

МАРФА. (Тамуючи в собі гнів і вповні спокій-
но). Квочечко моя, гусонько!... Як же ти вмієш на-
гано сичати... Дурненька ти... Твоєї поліції й тебе
самої я не боюсь, а за „повію“ — ти жалкуватимеш.
(З притиском і підійшовши бік-о-бік до Анюти). За
„повію“ ти каєтимешся!... За свій гонор я вмію мсти-
тися й ображати його нікому не позволю! ...Хоч
би то був сам Бог або чорт! (Хутко йде до дверей,
зупиняється біля них і каже): Бувай здорова, гусонь-
ко моя! (Ляснувши дверима, виходить з кону).

АНЮТА (кидається в сторону дверей; Захар за-
тримує її). Проклята чортівка! (До Захара): Пусти
мене! Я забю її.

ЗАХАР. Що?! що ти кажеш?!

АНЮТА. Я забю її!... Або... ти забий!

ЗАХАР. Ти збожеволіла!

АНЮТА (передражнюючи). Збожеволіла, збоже-
воліла!.. А цілуватися з нею...

ЗАХАР (який перед тим випустив Анюту, хватає
її за плечі й притискає до підлоги; та, перелякана,
присідає). Досить!... Досить!... Хутчіш я тебе мжу
забити!...

Заслона.

ДІЯ ІІІ.

(Глухий закуток публічного парку. День. Заглушені віддалю звуки якоїсь музики. На одинокій лавці сидить Марфа й читає листа; ховає його до ридикюля; поденервована довгим очікуванням; встає з лавки й пару разів проходить по сцені, когось виглядаючи; дивиться на годинник і каже):

МАРФА. Більш, як чверть години очікую його тут і — все на марно!... Невже й сьогодні не прийде?... На те заноситься... А-а-х!... Хіба кинути все й утікати звідсіль світ-за-очі?... Так ні-ж!... Не в силі, не можу покинути його на поталу долі... Та його безпомічність, та недосвідченність в життю, як у дитини, та невинність і чистота душі його—як же все те міцно, нерозривно звязало мене з ним!... Не можу, не в силах покинути його... Що з ним? Чому не показується?... (Блукаючи зором, проходить за праві куліси; з-за лівих куліс хутко, в поспісі, виходять Захар, закриває відійшовшу Марфу й кличе).

ЗАХАР. Марфонько!... Стривай!... (З'являється обрадована Марфа. Радісна зустріч, обійми, поцілунок і далі сум на лиці й у постаті Марфи).

МАРФА. (Перед обіймами й поцілунком). Захароньку!... Батечку мій! (Опісля поцілунку). Я зісмувалась за тобою...

ЗАХАР. І справді—ти сумною такою виглядаєш... Що з тобою, моя рибонько?

МАРФА. Як же мені не бути сумною, коли вчора прождала на марно цілий вечір, а сьогодні жду ось уже півгодини...

ЗАХАР. Пробач мені!... Я винуватий перед тобою... Вчора не міг прийти, бо приїхали батько й мати моєї жінки й спільними силами повели на мене такий штурм, що просто лихо та й годі... Вже пронохали, що ти емігрантка й хочуть на тебе скаржитись перед тутешньою владою. .

МАРФА. Так щож?! — хай скаржаться хоча самому дідькові в пеклі!... Я нікого й нічого не боюсь!... Маю трохи грошей і запрошення в одну південно американську країну на посаду лікаря в тамошнім шпиталі жіночого товариства... Можу їхати хоч зараз... Але—давай присядемо,—чого стояти. (Сідають на садовій лавці). Ну, й щож?—найбільше, мабуть, уїдала на мене та гуска, з очима судака, твоя жінка?

ЗАХАР. Ах, Марфонько!...

МАРФА. Що?!... Тебе це вразило?

ЗАХАР. Ти не знаєш усього...

МАРФА. Чого-ж нового тут можна ще довідатись?... З мене й того, що знаю, вповні стане! (Встає. Захар затримує її біля себе).

ЗАХАР. Куди-ж ти?... Хочеш уже йти? — Лишись!... Мені так тяжко!...

МАРФА. Ні! друже мій, годі!... Я не можу й не хочу довше зносити цього всього....

ЗАХАР. Чого саме? — кажи яснiш.

МАРФА. Та оце твоє спiвжиття з ворогом!... Я божеволiю при думцi, що кров твоя змiшується з кровкo ворога; що з тiєї мiшанини виростуть новi яничари, якi— в тому я свято переконана— з вогнем i мечем пiдуть на нашу батькiвщину й своїм предковiчним звичаєм плундруватимуть її, а з руїн i згарищ виловлюватимуть недобиткiв i приводимуть сюди, до себе в полон, щоб вони знову працювали на них i плодили їм нових i нових яничар!...

ЗАХАР. Нi!... Я не допущу до того... своїх дiтей я не виховаю на яничар!...

МАРФА. (Нервово смiється). Ха ха-ха!.. I це ти щиро кажеш?

ЗАХАР. (Збентежений смiхом Марфи). Авжеж— щиро...

МАРФА. Ти—дитина опiсля того!... Велика, недосвiдчена в життю дитина!... З ким ти виховаш отих майбутнiх дiтей своїх в иншому, не в яничарському, дусi? З ким?... З тiєю гускою, що за рiк щасливого спiвжиття з тобою не навчилась— хоч би на смiх—i одного слова по твоєму?

ЗАХАР. Але-ж — вона ще навчиться...

МАРФА. Так, навчиться! — хiба тодi, як рак свисне!... Нi, Захароньку!... Тодi!... Я йду вабанк... Мене все це подружжя твоє обурює до найглибших закуткiв душі моєї; я цього не можу бiльше зносити, а потiм. Захароньку! я-ж iще й жiнка, яка покохала тебе першого, довго перед тим тамованою любовю... Й у цю любов, Захароньку, я не хочу прий-

мати нікого третього... Я вимагаю від тебе ясної відповіді: зі мною ти, чи з нею?

ЗАХАР. Але-ж, Марфонько...

МАРФА. Ну скажи (з ласкою й сідаючи на лавку та тулячись до Захара), скажи: „так“ чи „ні“?... Скажи, мій братіку дорогий, скажи...

ЗАХАР. Анюта невинна... мені жаль її, а потім — вона скоро буде матірю...

МАРФА. (Відсажуючись од Захара). Ах, так!... Від жалости до любови тільки рукою подати!... Ну й, натурально, почуття майбутнього батька!... Ні! не такої відповіді я сподівалася від тебе!

ЗАХАР. Я ще нічого не відповів...

МАРФА. (Нетерпеливо). Ну, то відповідай! — Чого-ж зволікаєш?...

ЗАХАР. Коли-ж це все так несподівано...

МАРФА. Усе найважливіше в життю завсігди повстає перед людиною несподівано... Згадай великомученика Гонту: чи сподівався він, народжуючи з ляшкою синів своїх, що йому суджено замордувати їх власними руками...

ЗАХАР. Але-ж, не всі можуть бути Гонтами.

МАРФА. Я й не вимагаю від тебе вчинків Гонти; я тільки прошу ясної й категоричної відповіді: з нею ти, чи зі мною?

ЗАХАР. Я... не знаю...

МАРФА. (Знову присовуючись і тулячись до Захара, який безрадно опускає руки й голову, бере одну його руку й, тулячи її до своїх грудей, з чуттям каже): Який же ти безвольний і безрадний, як дитя мале, що робить перші кроки по землі... Дитинонько моя осамітнена!... Який же ти самотній, самотній тут. (В любовному захопленні обвиває шию Захара своєю рукою й, притуливши свою голову до його голови, каже): Дитинонько моя кохана!... Невинний і чистий янголе мій — довірся мені!... Віддайся під мою опіку, іди за мною, а я визволю тебе з цієї каторжної праці, злиднів і жахливої ролі батька нових яничарських поколінь!... Довірся мені!... іди зі мною!... Я прошу тільки згоди твоєї, а решту— все сама зроблю... Тільки скажи мені: „так“ чи „ні“... Коли скажеш „так“, то через якихось два тижні ми обое будемо далеко звідсіль, десь у морі, на великому океанському кораблі... Будемо вільні, як птахи!... Будемо вільні, як птахи!... Будемо плісати до нового світу, щоб там — на вільній американській землі розпочати нове й щасливе життя!... Дружино кохана моя! (Обвиває й другою рукою шию Захара й цілує його в губи; Захар обнімає стан Марфи).

ЗАХАР. Добре! Зірньо моя, добре! На все згоджуюсь!... Роби, як уважаєш за найкраще, але: чи не буду я для тебе колодою, що тільки заважатиме в твоєму житті... Ти молода, сильна; ти маєш широкую освіту й прекрасний фак; ти можеш знайти чоловіка, який більше відповідатиме для тебе й розумом, і здібностями, й соціальним положенням, а я?... Що я можу дати для тебе?

МАРФА. Все!... Все те, чого бракує мені!.. Себе, коли можеш, віддати, то добре, а ні — то пропала я!.. Без тебе я не можу дальше жити.. Не зважаючи на нашу коротку знайомість, на той незначний час нашого зближення, твоя істота так відродила душу мою, так натхнула новими, до того не знаними силами, що як-би тебе не стало, то я не пережила-б того, — я згубила-б сама себе!

ЗАХАР. Чи варт я того?.. Ти занадто переоцінюєш мене...

МАРФА. Ах, Захароньку мій!.. Чим більший скарб, тим менше здібних оцінити його, тоді як мокру курку оцінює кожна перекупка на базарі.. Для мене ти уявляєш цінність рівну мому життю, а що-ж може бути вище від ціни життя?.. Саме тільки існування твое поруч мого існування, саме це вже ошачлививить мене... Знаєш? мої знайомі кажуть, що я до не пізнання погарнішала в останні часи.. І саме з тієї пори, як почала жити з тобою, як зі своїм чоловіком. Де-хто розпитується, але я нікому нічого не кажу, бо не хочу нікого втаємничувати в своє щастя...

ЗАХАР. То з тебе й егоїстка не-аби-яка! (В цей час музика перестала грати).

МАРФА. От іще — нездари!... не могли довше пограти!... Так приємно було сидіти, розмовляти й слухати...

ЗАХАР. Мусять-же музиканти трохи відпочити.

МАРФА. Так! Твоя рація! (Розкриває риди-

кюль і дістає заідтам папери й перо). Так отож (подає папери й перо Захарові), на — підпиши!

ЗАХАР (зі здивованням). Що підписати?

МАРФА. Та прохання до поліції, до комісара й ще там кудись про видачу закордонного пашпорту для тебе...

ЗАХАР. І ти вже приготвила все?

МАРФА. Поганий той салдат, що тільки на війні зброю оглядає.

ЗАХАР. І так хутко...

МАРФА. Так — „так хутко“!... А що-ж ти думав? — зістатися тут іще до другого пришествія? Хиба не досить для тебе цієї каторги біля московських бруків і злодійкуватих цих твоїх підрядчиків, що роблять ті бруки?

ЗАХАР. Так!... Маєш рацію—аж надто досить усього цього... Гарзд! Давай! (Бере від Марфи перо й папери та підписує їх; далі, підисавши й подаючи те все назад до Марфи, каже): Але-ж — гроші?

МАРФА. (Сховавши папери, встає з лавки й заходить до Захара ззаду, обвиває його шию своїми руками та нахилиє свою голову до його голови й цілує в тімя, а потім у чоло і каже): Дитятко моє! Дай голівоньку свою й усі її турботи в мої руки, а я, як той Мойсей жидів з Єгипту, так я тебе виведу з цієї твоєї неволі... (Знову цілує в чоло; Захар знімає одну руку Марфи зі своєї шиї й притискає її до

своїх уст). Хай розум твій не турбується про гроші... Хай він усе здасть на мене, на мій жіночий, зміїний розум.. Хай довіриться мені, як мала дитинонька своїй мамі, а я не зраджу її, не зраджу, не зраджу.

Заслона.

ДІЯ IV.

(Ранок. Будуар у помешканню Марфи. Південно-американські декоративні рослини, килими і т. п. служать оздобами цієї достатньої кімнати. Багато сонця. Марфа в легкому шляфроці порається біля столика зі сніданням для двох осіб).

МАРФА. Так! оці яечка він більш усього любить... А потім іще шинку з хроном і пиво. (Оглядається на бокові двері, потім підходить до них і кличе): Татку!... Татоньку?... Ти ще не встав, кровинонько моя? (На половину відчиняє двері й заглядає до кімнати). Ай, ай, ай — який же з тебе медведик! — ще й досі не одягнений!... А чи-ж умився вже? (Голос Захара: „Зараз, зараз! Уже вмився!“). Ну, то хутчіш виходь снідати!... Мені вже їсти хочеться. (З передпокою чутко дзвінок). О о! Чуєш? хтось прийшов уже до нас. (Хутко виходить до передпокою й через хвильку повертається з газетами й листами). Захароньку! — Пошта прийшла! (Переглядає кореспонденцію, а далі радісно каже); О-о! Захароньку! Хутчіш одягайся й виходь — є лист од Марка!

ЗАХАР. (За кулісами). Зараз іду! (Виходить і на ходу запинає Гудзики в жилетці; він без піджака). Що, лист од Марка?

МАРФА. Так! ось на — читай.

ЗАХАР. (Розриває коперту, сідає з Марфою за стіл і переглядає листа сам). Так, лист од Марка. (Далі читає про себе).

МАРФА. Читай голосно, щоб і я чула.

ЗАХАР. Добре. (Читає). „Дорогий приятелю! З твого доручення їздив до твєї бувшої жінки й передав їй надіслані тобою гроші. Вони як раз прийшли на пору, бож за тиждень перед тим у неї вродилась дитина — дівчинка..

МАРФА. (Перебиваючи). О-о! добре, що не хлопчик!...

ЗАХАР. А хиба це не все рівно?

МАРФА. Но-о! нічого, нічого — читай дальше.

ЗАХАР. (Продовжує читати). „Про вдоволення твого бажання, що до передачі дитини тобі, Анюта нічого й чути не хоче. Як я запримітив, то вона дуже любить те дитя. Мое побачення з нею відбулося в домі її батьків, які на тебе метають громи й блискавки. Те саме робила й твоя бувша благовірна. Мене познайомили там з якимось парубком, що сватається до Анюти, але та зволікає з тим ділом; усе допитувалася в мене про твою адресу: хоче їхати до тебе“.

МАРФА. Цього ще бракувало!... Я казала тобі, що треба було все порвати й припинити, які-б то не було стосунки з тим усім!

ЗАХАР. Ах, ти занадто жорстока, моя Марфонько... Ти не знаєш усього.

МАРФА. Чого-ж саме я не знаю? — Все, що ти розказував мені про те...

ЗАХАР. Я не розказав тобі про саме головне.

МАРФА. Про що саме?

ЗАХАР. Що Анюта була, так само, жертвою в тому подружжі

МАРФА. Яким чином?

ЗАХАР. Бачиш, Анюта має матір—лебелу, здорову й страшенно влюбчиву жінку... Влюбилася вона й у мене... Все те діло з одруженням Анюти зі мною—все то політика тещі. До нашого шлюбу вона старанно ховалася зі всіми намірами що до мене, але після весілля, щось через тиждень-другий, відкрила свої карти переді мною...

МАРФА. Себ-то? — яким чином?

ЗАХАР. Почала переслідувати мене своєю любовю... Спочатку я вдавав дурника, який нічого не розуміє в тих справах, але це її ще більше розпалювало... Нарешті, одної днини, для святого спокою, я примушений був задовольнити її пристрасть...

МАРФА. І як ти міг щось подібне зробити?

ЗАХАР. Я не мав жадного іншого виходу; була зима, безробіття й ні шага за душею...

МАРФА. І про те не довідалася жінка?

ЗАХАР. Спочатку вона тільки догадувалася... якось інстинктивно те відчувала, а потім була в тому переконана, чатувала за мною й матірю, але та на-

стільки була хитра й так уміла ховати кінці в воду, що скільки вона зі мною не сходилася, то про те ніхто нічого не знав... Ах, то було пекло для мене, моя Марфонько... Лишень, коли ми перебралися з жінкою до міста, лишень тоді життя... (В передпокою дзвінок).

МАРФА (хутко вибігає з кімнати й повертається з телеграмою в руках). До тебе депеша з Москви.

ЗАХАР (бере телеграму, хутко розриває її й читає): „Твоя жінка через тиждень після моєї візити в неї отруїлась. Дитину забрала теща. За гроші можна буде викупити її. Твій Марко“. (На Захара телеграма зробила приголомшуюче вражіння; він машинально ховає телеграму до кишені, але туди не попадає й папірець летить на підлогу. Ще перед монологом Захара про тещу в кімнаті зникає сонячне освітлення, доходять звуки вітру, стає темно, а в часі читання телеграми на дворі шаліє буря).

МАРФА. Але-ж ми й не зауважили, що на дворі сильна буря.

ЗАХАР (у якомусь півзабутті). Буря... сильна буря...

МАРФА (кидається до Захара, та обвиваючи його шию своїми руками, каже): Що з тобою? Захароньку мій!... Ти змінився так... Ходи сюди, на канапу!... Приляж, дитинонько моя. (Підводить Захара до канапи, всадовлює, а потім укладає там його, розпинає жилетку, краватку й комір, втишковує голову на подушки і т. п.). Личенько твоє так зблідло, й рученьки холодні. (Дише на Захарові руки й цілує їх). Руче-

нята мої кохані... пальчики й нігтики мої милі. (Схоплюється й біжить до столу та приносить шклянку води). На, Захароньку, випий, серденько, трошки води.

ЗАХАР. Нічого... то пройде... На мене завжди сильні зворушення й несподіванки впливають зле... Сядь біля мене — твоя Істота заспокоює всі мої найглибші хвилювання... Ти маєш якусь свою питому властивість утихомирювати хвилювання душі моєї, змицнювати волю мою, квітонько моя кохана. (Наклоняє її голову до своїх уст і притискає її до себе).

МАРФА. Голубчику мій! Чим більше горе твоє, тим більше любов моя до тебе; чим гірша недоля твоя, тим більше завзяття в мене підтримати тебе, поставити на твердий ґрунт, зробити тебе сильним, владним і вільним!

ЗАХАР (голублячи руки Марфи). Я й так уже, за цих чотири місяці, як став жити з тобою, зробився зовсім іншою людиною, мамонько моя... Перед тим завжди мене непокоїла якась постійна тривога, якась лячна непевність завтрашньої днини... Я все чогось боявся... Тепер-же все те минулося, ніби хтось рукою зняв... В душі моїй уродилася нова віра в щось ліпше, в щось гарне...

МАРФА (пестячи голову Захара). Тривога душі твоєї, а відтак і той страх, про який ти кажеш, походять од того, що в крові твоїй, в психіці твоїй живе кров і психіка твоїх предків, що з покоління в покоління родились, жили й умирали в постійному жахиттю кривавих боротьб з ворогами нашої землі! Острах тих боротьб на кожне покоління клав своє тавро і воно — тавро те — лягло й на твою душу... І ти мусиш

позбутися того тавра, соколятко мое!... Мусиш стати сильним і вільним орлом з високим і бистрим летом, а тоді для тебе нічого не буде страшного!... Забудь про минуле; дивись сміло у вічі майбутньому!... Зі своєю великою любов'ю ми переможемо всі бурі, всі непогоди нашого життя... (Блискавка і сильний удар грому). Підійдемо, Захароньку мій, до вікна... Люблю дивитися на шал бурі, на божевілля стихій. Підійшовши обое до вікна, відчиняють його; в кімнату вривається, перед тим стлумлений, шум бурі; вітер має фіранками, волоссям й убранням персонажів). Дивись! яка грізна боротьба повітря, води й вогню!... Споконвічна й усе нова, хаотична й усе прекрасна в своєму хаосі; страшна й приваблююча, жорстока й ніжена, як бутони троянд нашої дорогої землі!

ЗАХАР. О-о, земле наша!... Як же далеко ти від нас!... Через бурі й грози, суходоли й океяни, через зміни ночей на дні посилаємо до тебе наш доземний поклін!...

МАРФА. Безмежні простори етерних хвиль! Занесіть од нас до рідних піль оцей перший наш вільний привіт!

КІНЕЦЬ.

